

ЭКСПЕРИМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР

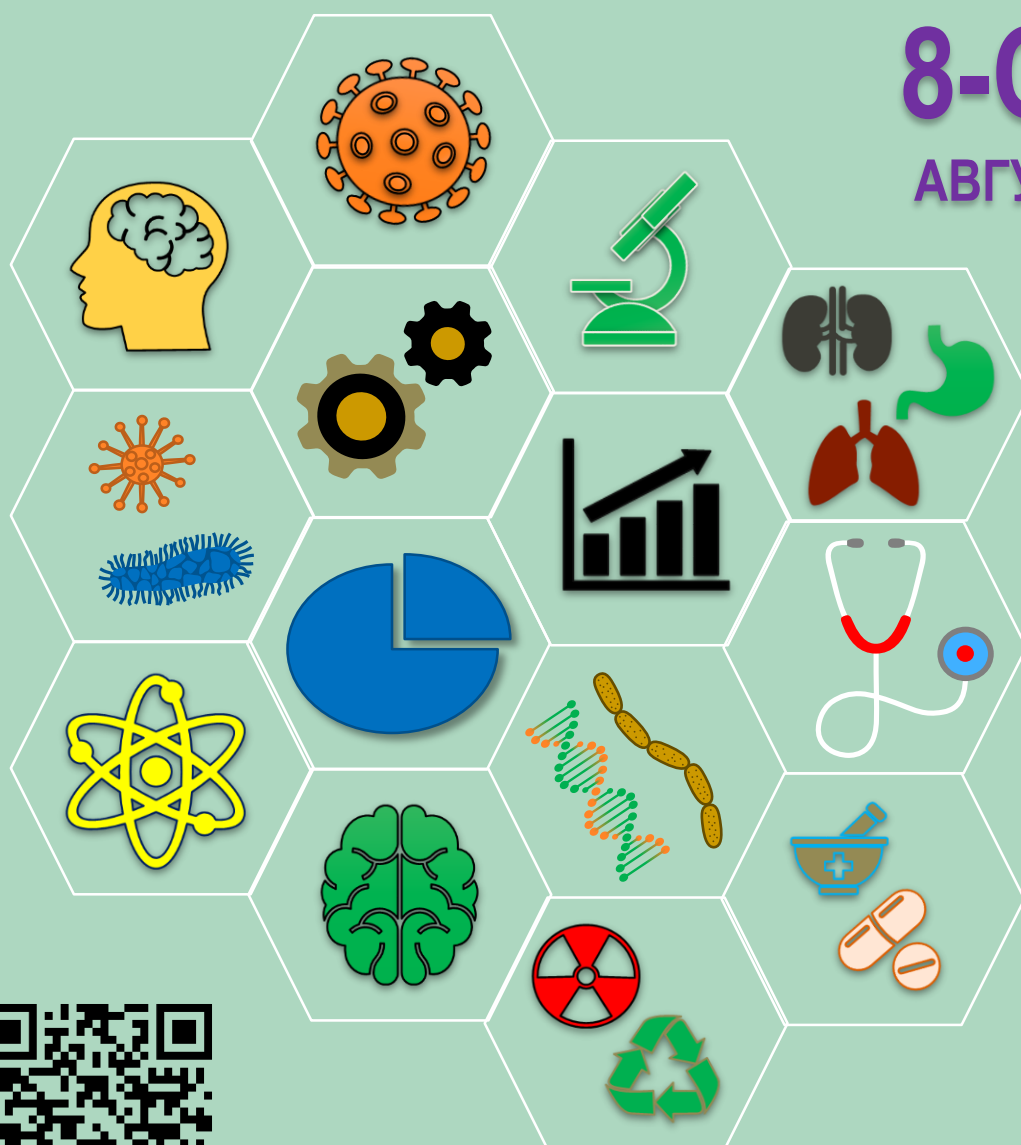
ISSN: 2181-404X
DOI Journal 10.56017/2181-404X

JOURNAL OF
EXPERIMENTAL
STUDIES

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

8-СОН

АВГУСТ, 2023

IMFAKTOR

ISSN: 2181-404X
DOI Journal 10.56017/2181-404X

ЭКСПЕРИМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

I-ЖИЛД, 8-СОН

ЖУРНАЛ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ТОМ-I, НОМЕР-8

JOURNAL OF EXPERIMENTAL STUDIES
VOLUME-I, ISSUE-8

ТОШКЕНТ – 2023

ЭКСПЕРИМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF EXPERIMENTAL STUDIES

№ 8 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.56017/2181-404X-2023-8>

Бош муҳаррир:

Касимов И.

– тиббиёт фанлари доктори, профессор

Масъул муҳаррир:

Расулов Х.

– физика-математика фанлари номзоди, доцент

Таҳририят аъзолари:

Мадумаров Т.

– биология фанлари доктори, профессор

Хасанов Ф.

– биология фанлари доктори, профессор

Исмаилов Қ.

– физика-математика фанлари доктори, профессор

Раимова Г.

– физика-математика фанлари доктори, профессор

Мирзакаримов А.

– физика-математика фанлари номзоди, доцент

Рахимов Т.

– кимё фанлари доктори, профессор

Боймирзаев А.

– кимё фанлар доктори, доцент

Ходжанов И.

– тиббиёт фанлари доктори, профессор

Зуфаров М.

– тиббиёт фанлари доктори, профессор

Нурходжаев А.

– геология-минералогия фанлари доктори

Акрамова Н.

– геология-минералогия фанлари номзоди

Хайдаров В.

– фармацевтика фанлари номзоди, профессор

Урманова Ф.

– фармацевтика фанлари доктори, профессор

Нуридуллаева К.

– фармацевтика фанлари бўйича фалсафа доктори

Алиева Дилфуза

Акмалевна

– тиббиёт фанлари номзоди

Турсунбоева Собира

Муҳаммад қизи

– амалиётчи нутрициолог ва диетолог

“Экспериментал тадқиқотлар” илмий-амалий журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054835-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Мазкур журнал 6 та халқаро маълумотлар базаларида индексланган бўлиб, жорий йил учун **UIF 2023 = 7.4 “импакт-фактор”** кўрсаткичига эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг 2023 йил 24 июлдаги 01-02/1199-сонли хатига мувофиқ ушбу журналда чоп этилган мақолалар **хорижий мақолалар сифатида тан олинади**.

Саҳифаловчи\Page Maker\Верстка: Абдурахмон Хасанов

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳар, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй. Почта индекси 100152. Веб-сайт: www.imfaktor.uz/com

Телефон номер: +99894-410 11 55, **E-mail:** tahririyat@imfaktor.uz

© “IMFAKTOR Pages” илмий нашриёти, 2023 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2023 йил.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF EXPERIMENTAL STUDIES

YAKUBOVA Gulxayo Anvarovna
Toshkent davlat agrar universiteti
magistranti

ILYASOVA Muxlisa Abdusattor qizi
Toshkent davlat agrar universiteti
mustaqil izlanuvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8269883>

GO‘ZAL KATALPA (CATALPA SPECIOSA) DARAXTINING MANZARAVIYLIK XUSUSIYATLARI

ANNOTATSIYA

Aholi turar joylari - shaharlar, tumanlar, qishloq va posyolkalarni ko‘kalamzorlashtirish, obodonlashtirishning asosiy vositalaridan bo‘lib hisoblanadi. Aholini dam olishini ta‘minlash, shahar va qishloqlardagi sanitar holatni yaxshilash, mikroiklim sharoitlarini yaxshilash, sog‘lomlashtiruvchi yashil hududlar maydonlarini kengaytirishda manzarali yashil daraxtzorlarning roli katta. Ko‘kalamzorlashtirish uchun qo‘llanilayotgan manzarali daraxt turlari assortimentini boyitish ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: o‘simlik, Go‘zal katalpa, manzarali bog‘dorchilik, Catalpa speciose, barg, kurtak, gular, manzarali o‘simlik, landshaft, park, yog‘och, ko‘kalamzorlashtirish.

КРАСИВОЕ ДЕРЕВО КАТАЛЬПА (CATALPA SPECIOSA) ОСОБЕННОСТИ ДЕКОРАТИВНОСТИ

АННОТАЦИЯ

Считается одним из основных средств озеленения и благоустройства селитебных территорий — городов, районов, сел и поселков. Велика роль декоративных зеленых насаждений в обеспечении отдыха населения, улучшении санитарно-бытовых условий в городах и селах, улучшении условий микроклимата, расширении площади здоровых зеленых насаждений. Также важно обогатить ассортимент декоративных пород деревьев, используемых для озеленения.

Ключевые слова: растение, красивая катальпа, декоративное садоводство, Catalpa speciose, лист, бутон, цветы, декоративное растение, пейзаж, парк, дерево, озеленение.

BEAUTIFUL CATALPA (CATALPA SPECIOSA) FEATURES OF LANDSCAPE

ANNOTATION

It is considered one of the main means of landscaping and improvement of residential areas - cities, districts, villages and towns. The role of decorative green spaces is great in providing recreation for the population, improving sanitary conditions in cities and villages, improving microclimate conditions, and expanding the area of healthy green spaces. It is also important to enrich the range of ornamental tree species used for landscaping.

Keywords: plant, beautiful catalpa, ornamental horticulture, Catalpa speciose, leaf, bud, flowers, ornamental plant, landscape, park, tree, landscaping.

Manzarali o'simliklar, dekorativ o'simliklar - kishilarning estetik ehtiyojlarini qondirishda foydalaniladigan turli botanik oilalarga mansub madaniy va yovvoyi o'simliklar guruhi. Manzarali o'simliklar shahar va qishloqlarni ko'kalamzorlashtirish, istirohat bog'lari, ijtimoiy, ishlab chiqarish binolari va turar joylarni bezatish, guldastalar yasash uchun o'stiriladi. Chiroyi, barglari, gullari, mevalari rangi, tanasining g'aroyib shakllari (shoxlari osilgan, soyabonsimon, us-tunsimon) bilan tavsiflanadi. Bir qator belgilariga, mos, hayot shakliga ko'ra - daraxtlar, butalar, chala butalar, o't o'simliklarga, poyasi shakliga ko'ra, tik o'sadigan, ilashib o'sadigan, pastak, yoyilib o'sadigan, osilib o'sadigan va boshqalarga bo'linadi. Manzarali o'simliklar biologik xususiyatlari hamda agrotexnika talablariga qarab: daraxt va butalarga, ko'p yillik, ikki yillik, bir yillik, boshqososh (g'allagulli), piyozli va boshqa o'simlik guruhlariga bo'linadi. Manzarali daraxt va butalarga yaproqli, igna bargli, doim yashil va barg to'kuvchi o'simliklar kiradi [5].

Go'zal katalpa daraxtining ko'rinishi Shimoliy Amerikada Missisipi va Missuri Ogayo daryolari bir-biriga qo'shiladigan hududlarda, Tennesi shtatida va Shimoliy Arkanzasning g'arbiy hududlarida tarqalgan. O'zbekistonga introduksiya qilinganiga 100 yildan oshdi. Chiroyli daraxt bo'lganidan ko'kalamzorlashtirishda ko'p ekiladi. Go'zal katalpa urug'idan ekilganda yani qulay sharoitlarda yiliga 35 sm dan oshadi bazi bir turlari 1 metrgacha bo'ladi. Go'zal katalpa quyoshni yaxshi ko'radi va termofil turlariga tegishli. Yetarli yorug'lik, uzoq vaqt davomida katalpaning kurtaklari va po'stlog'i sovuq ob-havodan oldin pishishiga vaqt topadi, bu esa daraxtni yaxshi qishlashiga imkon beradi. Issiqlikni yaxshi ko'radigan daraxtning 30-35°C dan yuqori sovuqlarga bardosh beradi. [3].

Shaharlarda aholini yashash sharoitlarini qulay darajaga ko'tarish, dam olishini ta'minlash, shahardagi sanitar holatni yaxshilash, mikroiklimni yuzaga keltirish va sog'lomlashtiruvchi yashil hududlar maydonlarini kengaytirishda manzarali yashil daraxtzorlarning roli juda katta hisoblanadi. Ko'kalamzorlashtirish uchun qo'llanilayotgan manzarali daraxt, buta turlari sonini boyitish ham muhim ahamiyatga ega. [1, B.77-81].

Go'zal katalpa ekishni manzarali bog'dorchilikka tavsiya etish maqsadida Toshkent davlat agrar universitetining o'quv-tajriba xo'jaligida fenologik kuzatishlar G.F. Gizatullinaning metodologiyasi bo'yicha o'tkazildi. O'simliklarni o'rganishda biometrik o'lchovlar umume'tirof etilgan usullar yordamida amalga oshirildi.

Go'zal katalpa (*Catalpa speciosa*) katta daraxt bo'lib, balandligi 30 m, diametri 1,5 m ga yetadi. Tashqi ko'rinishining o'ziga xos xususiyatlari uchun o'simlik mashhur taxalluslarni oldi. Dunyoning turli burchaklarida uni uzun po'stlog'ining ko'pligi uchun "makaron daraxti", barglar shakli uchun "fil quloqlari" deb atashadi. Tanasi tik o'sadi, shox-shabbasi piramida shaklda yoki keng yoyilgan. Tanasi va shoxlarining po'stlog'i qizil-qo'ng'ir rangda, po'stlog'i bo'yiga enli yorilgan. Barglari keng oval shaklda, ba'zan cho'ziq, uzunligi 15-30 sm ga yetadi, uchi o'tkir, tubi to'mtoq, cheti tishchali, yuz tomoni tiniq yashil, tuksiz, orqa tomoni sertuk hidsiz. Barg bandi 10-15 sm uzunlikda bo'lib gullari kam gulli ro'vak hosil qiladi.

Roʻvaging uzunligi 20 sm ga yetadi. Koʻsakchasining uzunligi 45 sm eni 1,5 sm poʻsti juda qalin, urugʻlari yumaloq, kalta tukli. Goʻzal katalpaning yogʻochi oq, yengil, nihoyatda pishiq, namda chirimaydi, shu sababli undan shpal va telegraf stolbalari tayyorlanadi. Chiroyli daraxt boʻlganidan koʻkalamzorlashtirishda koʻp ekiladi [2].

Oʻsimliklarning oʻsishi va rivojlanishini oʻrganishda fenologik kuzatishlar muhim ahamiyatga ega boʻlib, turli fazalarning davomiyligini, oʻsimlik rivojlanishiga tashqi muhit omillarining taʼsirini, oʻsimliklardagi oʻzgarishlarni aniqlashga yordam beradi. Toshkent davlat agrar universitetining oʻquv-tajriba xoʻjaligida oʻtkazilgan biometrik oʻlchovlarga koʻra, *Catalpa speciosa* Walder ex Engelm daraxtining balandligi 20 metrgacha (baʼzi turlari 25 metr), diametri 0,2 metrga etadi. va daraxtlar balandligi 7 m gacha va diametri 0,25 m gacha boʻlgan katta daraxtlar ekanligi aniqlandi. Fenologik kuzatuvlar davomida shuni kuzatdildiki daraxtning tanasi tik, shoxlari piramidasimon, tanasi va shoxlari poʻstlogʻi qizgʻish-jigarrang, boʻyni yorilib ketgan. 1-rasm.

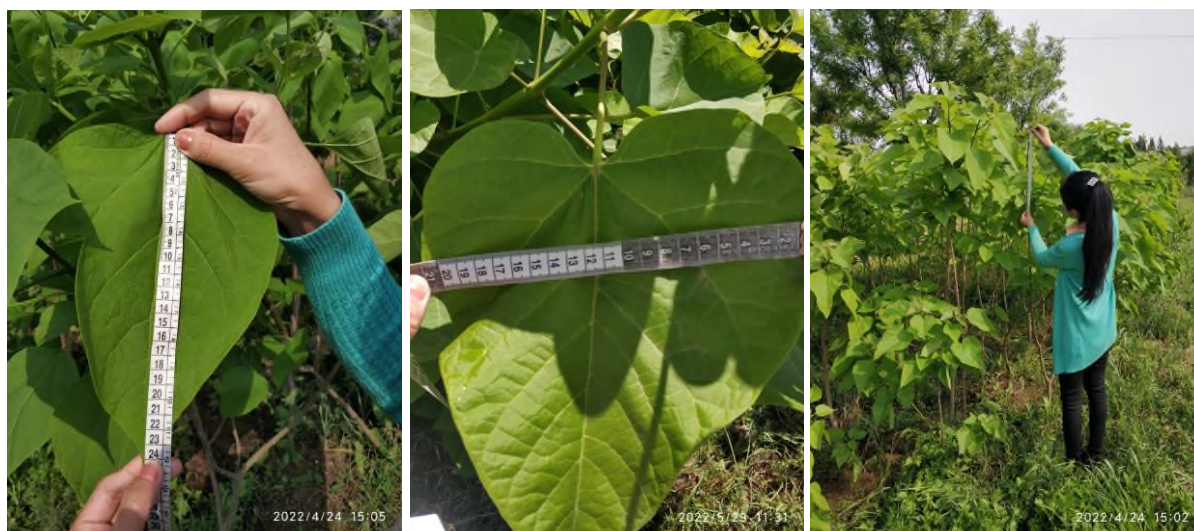
Katalpa (*Catalpa speciosa* Walder ex Engelm) barglari. Daraxtning barglari kengligi 15-30 sm gacha, uzunligi 20-35 sm gacha, oddiy, novdada bir qatorda joylashgan boʻlib, yirik bargli daraxtlar turiga kiradi. Kuzatish vaqtida ayrim barglarning kattaligi juda katta ekanligi qayd etildi, kengligi 26-27 sm va bandining uzunligi 9-18 sm gacha boʻlganligi aniqlandi. Barglari keng, yirik, oval, baʼzan choʻzilgan, balandligi 15-30 sm ga yetadi, uchi oʻtkir. Yuзи och yashil, tuksiz orqa qismi qattiq va hidsiz. [4].

Fenalogik kuzatuvlar davomida mart oyining 18 sanasidan boshlab darxt barg kurtaklarini chiqara boshladi. May-iyun oyidan boshlab, shoxlarda ajoyib kurtaklar gullab-yashnagan paytdan boshlab manzarali koʻrinish beradi. Katalpa juda xushmanzara daraxt boʻlganligi uchun u parklarga va koʻchalarga koʻplab ekiladi.

1-rasm. Goʻzal katalpani guli va 2- yillik koʻchatlari

Goʻzal katalpani barglari va gullari uning manzaraviyligi uchun bogʻbonlar va landshaft dizaynerlari uchun ajoyib xushmanzara daraxt hisoblanadi. Goʻzal katalpa daraxtini yakka holda, xiyobonlarda guruhlab ekishlari uchun tavsiya etiladi. Shahar markazlari, ofis binolari, turar-joy binolari va doʻkonlarning oldidagi maydonlarni bezab turadi, balki piyodalar yoʻllarini yoki avtomobil yoʻl yoqalarini ham bezashga imkon beradi.

2-rasm. Go'zal katalpa barglarini o'lchash jarayoni

O'zbekiston respublikasining turli turli hududlarining tuproq-iqlim sharoitiga moslashgan daraxt turlaridan ham keng miqyosda ekib foydalanish foydalanish o'z samarasini berib kelmoqda. Tadqiqot natijalariga asosan, Go'zal katalpani ko'kalamzorlashtirishda foydalanishda ularning bioekologik xususiyatlarini hisobga olish zarur. Go'zal katalpa o'simligi O'zbekiston respublikasining iqlim sharoitiga yaxshi moslashgan yirik bargli chiroyli gulli manzarali o'simlik hisoblanadi.

ИҚТИБОСЛАР/СНОСКИ/REFERENCES

1. A.F.Sayfullayev. Shaharlarni ko'kalamzorlashtirishda katalpa daraxtining ahamiyati. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 3(4/2), April, 2023 p. 77-81.
2. Khaitovna PM, Faksriddinovich MS Technology of growing cauliflower // Texas Journal of Interdisciplinary Research. - 2022. - T. 6. - S. 8-10.
3. Kurbaniyazov, B., Berdimuratov, G., Kholova, S. H., Safarov, A., & Safarov, K. (2021). Importance of catalpa groups in cultural city greening in the case of Uzbekistan. In E3S Web of Conferences (Vol. 258, p. 03026). EDP Sciences.
4. Zolgharnein, J., Shariatmanesh, T., Asanjarani, N., & Zolanvari, A. (2015). Doehlert design as optimization approach for the removal of Pb (II) from aqueous solution by Catalpa Speciosa tree leaves: adsorption characterization. Desalination and Water Treatment, 53(2), 430-445.
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/Manzarali_o%CA%BBsimliklar

ISSN: 2181-404X
DOI Journal 10.56017/2181-404X

ЭКСПЕРИМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

I-ЖИЛД, 8-СОН

ЖУРНАЛ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ТОМ-I, НОМЕР-8

JOURNAL OF EXPERIMENTAL STUDIES
VOLUME-I, ISSUE-8

«Экспериментал тадқиқотлар» электрон журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054835-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Муассис: «IMFAKTOR Pages» масъулияти чекланган жамияти.

Таҳририят манзили: 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55

Эл. почта: tahririyat@imfaktor.uz

Веб-сайт: www.imfaktor.uz